

Reactieformulier

**Consultatie NBA-handreiking 1153 - Frauderisicoanalyse**

Consultatieperiode loopt tot en met 16 september 2024

Koninklijke Nederlandse  
Beroepsorganisatie  
van Accountants



### **Instructies voor respondenten**

We verzoeken u de consultatiereactie uiterlijk aan te leveren op **16 september 2024**.

Dit reactieformulier is bedoeld voor het geven van uw consultatiereactie op de concept NBA-handreiking 1153. Het gebruik van dit document zal de verzameling en analyse van consultatiereacties door de NBA vergemakkelijken.

U kunt reageren op alle vragen of alleen geselecteerde vragen. Om uw consultatiereactie zo goed mogelijk te kunnen behandelen, verzoeken we het volgende:

- Geef uw algemene reactie door middel van de 'drop-down' keuzemenu's.
- Geef de reden voor uw antwoorden bij de gedetailleerde reactie. Als u het niet eens bent met de voorstellen in de handreiking, geef dan uw specifieke redenen en specifieke suggesties aan voor het wijzigen van de handreiking.
- Benoem zo specifiek mogelijk waar uw consultatiereactie betrekking op heeft, bijvoorbeeld door te verwijzen naar specifieke paragrafen, voorbeelden of alinea's in de handreiking.
- Vermijd het invoegen van tabellen of tekstvakken in het formulier bij het geven van uw antwoorden op de consultatievragen, omdat dit de verzameling van de reacties zal bemoeilijken.
- Dien uw opmerkingen in met behulp van dit formulier, zonder een begeleidende brief of een samenvatting van uw belangrijkste punten. Benoem in plaats daarvan eventuele belangrijke punten zoveel mogelijk in uw antwoorden op de vragen.

Uw reactieformulier kunt u zenden naar: [consultaties@nba.nl](mailto:consultaties@nba.nl). De NBA vindt het belangrijk om transparant te zijn over de reacties die zij krijgt met betrekking tot voorgestelde regelgeving en toelichtingen daarop. Daarom vragen wij om bij indiening van uw reactie aan te geven of wij uw reactie wel of niet mogen publiceren op de website van de NBA.

### Onderdeel A: Uw gegevens

Naam van uw organisatie (of uw naam als u een reactie indient in persoonlijke hoedanigheid)	Erasmus School of Accounting & Assurance Opleiding Financieel Forensisch Deskundige
Naam/namen van verantwoordelijke(n) voor deze indiening (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	Prof. Dr. Peter Diekman RA Dr. Eric Mantelaers RA
Naam van contactpersoon voor deze reactie (of laat leeg als dit hetzelfde is als hierboven)	
E-mailadres van contactpersoon	

## Onderdeel B: Antwoorden op de consultatievragen

Voor elke vraag, begint u met uw algemene antwoord op de vraag middels de keuzelijst. Geef uw gedetailleerde opmerkingen, indien van toepassing, daaronder bij de behorende sectie.

1. *Wat vindt u in het algemeen van de opzet en duidelijkheid van deze handreiking?*

**Algemene reactie: Goed**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Een helder geschreven handreiking. In het vervolg van deze respons gaan wij nader in op enkele punten die wat ons betreft aandacht behoeven.

2. *Wat vindt u van het samenvattende schema in afbeelding 2 op pagina 4?*

**Algemene reactie: Goed**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Het schema geeft een mooi overzicht van de bij fraude van toepassing zijnde standaarden.

3. *Is de toepassing van Standaard 240 en, meer specifiek, het door de accountant te volgen proces van de frauderisicoanalyse duidelijk uitgelegd?*

**Algemene reactie: Duidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

De toepassing van standaard 240 is duidelijk uitgelegd.

Op pagina 5 van de HR staat dat deze niet ingaat op de vervolgstappen die nodig zijn bij aanwijzingen voor of vermoedens van fraude. In de voetnoot staan de verschillende andere uitingen van de NBA. Wij zijn het zeker eens dat HR 1137, HR 1150 en standaard 700 van belang zijn in het kader van fraude.

Echter, aanwijzingen voor of vermoeden van fraude leidt in de meeste gevallen tot verplichtingen uit hoofde van de Wwft omdat fraude bijna onlosmakelijk is verbonden met belastingontduiking met als gevolg dat fraude een gronddelict is voor witwassen. De Wwft is van toepassing bij elk delict dat in strafrechtelijke zin als een "misdrijf" kan worden aangemerkt. Daarmee is de Wwft al vrij snel van toepassing in gevallen van corruptie, belastingontduiking en fraude. Dit komt helaas niet voldoende duidelijk naar voren, terwijl het juist een van de meest ingewikkelde aspecten is waarmee accountants in de praktijk worden geconfronteerd. De vele masterclasses, trainingen en colleges die wij geven bevestigen het feit dat deze materie bij de meeste accountants niet voldoende bekend is.

Wij komen verder in deze respons nog terug op dit punt waar wij ervoor pleiten dat de accountant in gevallen van fraude, belastingontduiking, corruptie en andere "misdrijven" sneller (en wellicht in sommige gevallen 'verplicht') een deskundige moet raadplegen.

### 4. Verdiepende onderwerpen

a) *Is de uitwerking dat aanwezige maatregelen van interne beheersing binnen de entiteit geen positieve invloed hebben op de frauderisicoanalyse duidelijk (paragraaf 2.2)?*

**Algemene reactie: Onduidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

De vraag die wordt gesteld is: “Worden hier belangrijke tekortkomingen onderkend die een gelegenheid bieden een fraude van materieel belang te plegen?”

Als er wel belangrijke tekortkomingen zijn in het systeem van interne beheersing, dan leidt dat tot het signaleren van een frauderisico wat onzes inziens duidelijk is.

Als het antwoord is dat er geen tekortkomingen zijn in het systeem van interne beheersing, dan is onduidelijk wat de bedoeling is van de zin die luidt: “[...] dan speelt de interne beheersing in deze fase geen ‘positieve’ of ‘compenserende’ rol”. Als het systeem van interne beheersing goed functioneert, zowel in opzet als in de effectieve werking, dan is onzes inziens sprake van een verlaagd of geen frauderisico. De bewoording die nu is gebruikt komt onduidelijk over. Wij zien graag een verduidelijking van de tweede zin, die begint met “zo nee...”.

In het vervolg van paragraaf 2.2 wordt ingegaan op frauderisicofactoren die inherent zijn aan de entiteit en haar omgeving. Het is duidelijk dat bepaalde entiteiten **inherent** meer frauderisicofactoren met zich meebrengen dan andere entiteiten.

Compensatie voor deze inherent hoge risicofactoren wordt dan doorgaans gevonden in een goede opzet en effectieve werking van het systeem van interne beheersing. Zo is bij financiële instellingen over het algemeen sprake van een hoge inherente risicofactor (ook t.a.v. fraude), maar is daar doorgaans ook sprake van uitgebreide interne procedures en formaliteiten die het voornoemde risico mitigeren.

Het is onzes inziens niet voldoende duidelijk wat de bedoeling is van de zin: “Kortom: bij het identificatieproces van de frauderisicofactoren speelt het (steunen op) effectieve interne beheersingsmaatregelen geen rol”.

*b) Is het onderscheid in frauduleuze financiële verslaggeving en oneigenlijke toe-eigening van activa duidelijk (paragraaf 2.3)?*

**Algemene reactie: Onduidelijk****Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Hoewel de beschrijving op zich wel duidelijk is, stellen wij voor om het volgende beter te benadrukken.

Bij fraude in de jaarrekening is eigenlijk altijd sprake van materiële fraude. Uitgaande van het feit dat fraude een bewuste handeling is met het doel om gebruikers op het verkeerde been te zetten, is het zinloos om niet-materiële fraude te plegen in de jaarrekening. Immers, het beeld dat de jaarrekening oproept blijft getrouw en de controleverklaring zal ook goedkeurend zijn. Dat laatste wil niet zeggen dat de accountant niet moet reageren op de ‘niet-materiële’ fraude, maar duidelijk moet zijn dat het totaalbeeld van de jaarrekening door niet-materiële fraude niet wordt aangetast.

Bij toe-eigenen van activa van de onderneming is doorgaans sprake van niet-materiële fraude, die, juist omdat het om relatief kleine bedragen gaat, lange tijd onder de radar kan blijven en dientengevolge vaak niet onmiddellijk wordt ontdekt door het management en/of de accountant. De fraude kan jarenlang voortduren. Dit leidt ertoe dat cumulatief sprake kan zijn van materiële fraude, maar dat in de verschillende jaren de ‘extra kosten verbonden aan de fraude’ beperkt en niet-materieel zijn.

De Handreiking zou dit belangrijke onderscheid duidelijker kunnen beschrijven. Het onderscheid heeft ook invloed op het ontdekkingsrisico. Een materiële fraude in de jaarrekening zou door accountantscontrole moeten worden ontdekt, terwijl dat niet het geval is bij toe-eigening van activa van de onderneming, uitgaande van het feit dat dit doorgaans om niet-materiële fraude gaat.

c) *Is de toelichting op de frauderisicofactoren duidelijk (hoofdstuk 3), inclusief de toelichting op de fraudedriehoek (paragraaf 3.3)?*

**Algemene reactie: Onduidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Onder vraag 8 gaan wij nader in op enkele overwegingen t.a.v. de fraudedriehoek.

Met name de zin in paragraaf 3.2: "Het kan helpen als accountants niet alleen kijken naar structurele tekortkomingen in interne beheersingsmaatregelen, maar ook naar de specifieke capaciteiten van degenen die in staat zijn deze tekortkomingen uit te buiten".

Juist deze zin roept de vraag op of de accountant wel competent is dit uit te voeren. Zie verder onder vraag 8, waar wij nader op dit aspect ingaan.

d) *Is de evaluatie van frauderisicofactoren om te komen tot frauderisico's (hoofdstuk 4) duidelijk? En is de uitleg en het diagram in paragraaf 4.2 rondom het gebruik van het spectrum (waarschijnlijkheid x orde van grootte) duidelijk?*

**Algemene reactie: Onduidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

In paragraaf 4.2 gaat de handreiking in op de meting van frauderisicofactoren.

Wij zijn van mening dat dit een wel erg theoretische benadering is, die overigens heel snel aanleiding kan geven tot fouten en onjuiste conclusies. De meting van frauderisicofactoren langs de assen van impact en kans ziet er mooi uit, maar is wetenschappelijk gebaseerd op zeer dun ijs.

- In de eerste plaats wordt niet de vraag beantwoord hoe de assen en de metingsintervallen zijn gedefinieerd. Dat leidt ertoe dat het een volkomen individuele benadering zal zijn van de accountant die een dergelijke meting gaat uitvoeren.
- Ten tweede wordt de vraag niet beantwoord hoe die meting dan zou moeten worden uitgevoerd. Is dat een persoonlijke schatting van de controlerend accountant? Komt de meting tot stand door een vragenlijst aan medewerkers van de gecontroleerde te verstrekken?
- Tenslotte is een dergelijke meting niet goed bruikbaar omdat de resultaten ernstig zijn beïnvloed door bias (toeval en bewuste of onbewuste vooringenomenheid).

Een dergelijke meting levert een aardig plaatje op, maar is ondeugdelijk om daarop enige conclusie te baseren.

Wij adviseren dit plaatje uit de handreiking te verwijderen.

e) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van doorbreking van de interne beheersing door het management (paragraaf 5.1)?*

**Algemene reactie: Zeer duidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

f) *Wat vindt u van de toelichting op het veronderstelde frauderisico van de opbrengstverantwoording? Is de uiteenzetting van de hoofregel en de uitzondering (paragraaf 5.2) duidelijk?*

**Algemene reactie: Zeer duidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

g) *Mist u nog andere onderwerpen waarop verdieping gewenst is? Zo ja, kunt u dit en de bijbehorende prioritering hiervan motiveren*

**Algemene reactie: Ja**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Paragraaf 4.2:

Frauderisicofactoren zijn gebeurtenissen of omstandigheden die wijzen op een stimulans of druk om fraude te plegen, of die een gelegenheid scheppen om te frauderen.

Deze definitie sluit nauw aan bij de fraudedriehoek.

Het is belangrijk te onderkennen dat er een onderscheid is tussen een frauderisicofactor en een frauderisico. Frauderisicofactoren moeten zo snel mogelijk worden onderkend, maar dat wil nog niet zeggen dat er ook echt sprake is van een frauderisico.

De analyse van frauderisicofactoren zou kunnen worden geleid langs drie aspecten, te weten:

- De kwaliteit van de control environment (met name de attitude binnen de organisatie);
- De financieel-economische positie van de organisatie in vergelijking met de concurrentie;
- De technologische positie van de organisatie in vergelijking met de concurrentie.

Er kan sprake zijn van ondeugdelijk gedrag binnen een organisatie, wat een duidelijke frauderisicofactor is, maar dat wil nog niet onmiddellijk zeggen dat ondeugdelijk gedrag leidt tot frauduleus gedrag. Een gedegen analyse van de kwaliteit van de control environment geeft informatie over het bestaan van frauderisicofactoren.

De financieel-economische positie van de organisatie kan aanleiding geven om frauderisicofactoren te onderkennen. Dit kan zowel in de opgaande als in de neergaande fase van de lifecycle van de organisatie van toepassing zijn. Ook hiervoor geldt dat er frauderisicofactoren aan de orde kunnen zijn, maar dat wil wederom nog niet onmiddellijk zeggen dat er sprake is van een frauderisico.

Tenslotte is de technologische staat van de organisatie belangrijk. Wanneer de concurrentie beschikt over technologisch meer geavanceerde en modernere machines en de gecontroleerde organisatie een achterstand heeft in het investeringsplan, kan er sprake zijn van frauderisicofactoren, maar dat wil ook hier nog niet onmiddellijk zeggen dat er sprake is van een frauderisico.

Wij adviseren om deze zienswijze ook in de handreiking op te nemen.

## 5. Voorbeelden

a) *Zijn de voorbeelden (in de paragrafen 4.3, 4.4, 5.1 en 5.3) helder en illustratief?*

**Algemene reactie: Zeer duidelijk**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

*b) Kunt u aanvullende voorbeelden aanleveren die toezien op de verdiepende onderwerpen?*

**Algemene reactie: Nee**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

*c) Kunt u voorbeelden aanleveren van hoe u uw cliënt heeft gestimuleerd een interne frauderisicoanalyse op te stellen, en hoe u deze analyse hebt gebruikt bij de uitvoering van uw eigen frauderisicoanalyse?*

**Algemene reactie: Ja**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Om de cliënt te stimuleren een interne frauderisicoanalyse op te stellen, hebben we de volgende stappen ondernomen:

1. **Bewustwording Creëren:** We hebben een workshop georganiseerd waarin we de potentiële risico's en gevolgen van fraude binnen de organisatie hebben besproken. Hierbij hebben we gebruik gemaakt van casestudies en voorbeelden uit de praktijk om de urgentie en noodzaak van een grondige risicoanalyse te benadrukken.
2. **Ondersteuning en Training:** We hebben onze cliënt voorzien van een gedetailleerde handleiding en trainingssessies aangeboden om hen te helpen bij het identificeren en beoordelen van frauderisico's. Dit omvatte het uitleggen van methodologieën en technieken die effectief zijn gebleken in vergelijkbare organisaties.
3. **Samenwerking en Feedback:** Tijdens het opstellen van de interne frauderisicoanalyse hebben we nauw samengewerkt met de cliënt. We hebben regelmatig feedback gegeven en suggesties gedaan om ervoor te zorgen dat de analyse grondig en accuraat was.

Bij de uitvoering van de eigen frauderisicoanalyse hebben we de interne analyse van de cliënt als volgt gebruikt:

1. **Vergelijking en Verificatie:** We hebben de bevindingen van de interne analyse van de cliënt vergeleken met onze eigen bevindingen om eventuele discrepanties te identificeren en te verifiëren. Dit hielp ons om een vollediger beeld te krijgen van de frauderisico's binnen de organisatie.
2. **Aanvullende Inzichten:** De interne analyse van de cliënt bood ons waardevolle inzichten in specifieke risico's en kwetsbaarheden die mogelijk over het hoofd waren gezien in onze initiële beoordeling. Dit stelde ons in staat om onze eigen analyse te verfijnen en te verbeteren.
3. **Strategieontwikkeling:** Op basis van de bevindingen heeft de cliënt een uitgebreide strategie ontwikkeld om de geïdentificeerde frauderisico's te mitigeren. Dit omvatte het implementeren van preventieve maatregelen, controles en continue monitoring. Deze strategie hebben wij beoordeeld om vervolgens te gebruiken in onze frauderisicoanalyse.

*6. Zijn de vereisten ten aanzien van het documenteren van de verschillende werkstappen in het proces van de frauderisicoanalyse voldoende duidelijk?*



## **Algemene reactie: Onduidelijk**

We geven u ter overweging om accountants meer concrete guidance te geven met betrekking tot de documentatie van de verschillende werkstappen in het proces van de frauderisicoanalyse. Hierbij denken we aan het volgende.

### **1. Gebruik van Standaard 240 Bijlage 1**

- Maak gebruik van Bijlage 1 uit Standaard 240 als een leidraad om potentiële frauderisicofactoren te identificeren. Dit kan helpen om een gestructureerde en uitgebreide analyse te waarborgen.
- Documentatie: Noteer welke specifieke frauderisicofactoren uit Bijlage 1 relevant zijn voor de cliënt en waarom deze factoren als significant worden beschouwd.

### **2. Vastleggen van inzichten**

- Zorg ervoor dat alle verkregen inzichten in de geïdentificeerde frauderisicofactoren duidelijk worden vastgelegd in het dossier. Dit omvat de context, de bron van de informatie en de reden waarom bepaalde risico's als belangrijk worden beschouwd.
- Documentatie: Overweeg het gebruik van gestandaardiseerde templates om consistentie en volledigheid in de documentatie te waarborgen.

### **3. Professionele oordeelsvorming**

- Transparantie: Documenteer de significante professionele oordeelsvormingen die zijn gemaakt tijdens de analyse. Dit helpt om de redenering achter bepaalde conclusies duidelijk te maken.
- Toegankelijkheid: Zorg ervoor dat de documentatie voldoende gedetailleerd is zodat een ervaren accountant, zonder eerdere kennis van de controle, de significante aangelegenheden en conclusies kan begrijpen (Standaard 230.8).

### **4. Niet verplicht, doch aanbevolen**

- Documentatie: Hoewel het niet verplicht is om de afweging van elke frauderisicofactor te documenteren, is het nuttig om de belangrijkste overwegingen en beslissingen vast te leggen. Dit kan toekomstige controles en evaluaties vergemakkelijken.
- Focus op significante zaken: Richt de documentatie op de significante aangelegenheden die tijdens de controle aan de orde zijn gekomen en de daaruit getrokken conclusies.

### **5. Continuïteit en consistentie**

- Regelmatige updates: Houd de documentatie up-to-date gedurende het hele proces van de frauderisicoanalyse. Dit zorgt ervoor dat alle relevante informatie actueel en accuraat is.
- Review en feedback: Laat de documentatie regelmatig reviewen door collega's om ervoor te zorgen dat deze volledig en begrijpelijk is.

### **Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

*7. Recent is de NBA-handreiking 1137 (corruptie, werkzaamheden van de accountant) geactualiseerd. Hierin wordt een link gelegd naar fraude en de frauderisicoanalyse. Is de uitwerking in deze NBA-handreiking 1153 volgens u voldoende duidelijk en consistent met de NBA-handreiking 1137?*

## **Algemene reactie: Duidelijk**

### **Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

**Algemene reactie: Ja**

**Gedetailleerde reactie (indien van toepassing):**

Paragraaf 2.5:

Fraude als onderdeel van de bredere ‘financieel economische criminaliteit’ (verder: FEC) is een complex fenomeen voor de meeste accountants in de praktijk. Dit komt door de volgende aspecten die nauw aan FEC zijn verbonden:

- a. Er is sprake van een toenemend aantal juridische regels waarmee rekening moet worden gehouden. In de eerste plaats, zoals hiervoor al gememoreerd, de Wwft en daaraan nauw verwant ook de sanctiewetgeving. Er zijn verschillende juridische regels van toepassing binnen bepaalde sectoren van het bedrijfsleven en de overheid. In dit verband is zeker, maar niet uitsluitend, te denken aan de verschillende meldingsplichten waarmee accountants worden geconfronteerd. Ook is de onderbouwing van de bevindingen ter zake fraude (zorgvuldigheid) een belangrijk, maar complex aspect voor veel accountants.

Als het over fraude gaat dan is in juridische zin vaak het zogenaamde financiële strafrecht van toepassing. Dit is zelfs voor juristen een gebied waarbinnen specialisten werkzaam zijn. Voor accountants ligt dit doorgaans buiten hun competentie.

- b. Het plegen van fraude en andere vormen van FEC is nauw verwant met gedragsuitingen van mensen. Ontdekking van frauderisicofactoren en de toepassing van de fraudedriehoek, zoals in de handreiking is beschreven, wordt gehinderd door het feit dat accountants GEEN gedragsdeskundigen zijn. Juist de derde hoek van de fraudedriehoek, de rechtvaardiging, is het aspect waar de accountant eigenlijk niet de juiste kennis en tools voor heeft om die goed te beoordelen.
- c. Wetenschappelijk is de fraudedriehoek al omgevormd tot een fraudediamant. De aspecten die zijn toegevoegd aan de driehoek zijn:
  - Karaktereigenschappen van mensen;
  - Deficiënties in het psychopathische spectrum van mensen, in het bijzonder ten aanzien van de leiding.

Het onderkennen van gedragsuitingen en de manier waarop mensen met elkaar interacteren, komt ook duidelijk naar voren in de ontwikkeling van de Soft Controls.

Veel van deze aspecten vallen geheel of ten dele buiten de competenties van de accountant.

- d. De hiervoor genoemde aspecten in ogenschouw nemend leidt dit onzes inziens tot het advies dat de accountant niet moet schromen om deskundigen aan het controleteam toe te voegen indien sprake is van aanwijzingen voor of vermoedens van fraude. Dit kan al blijken uit de sfeer bij de gecontroleerde, uit het niet goed functioneren van de ‘control environment’ als bedoeld in het COSO-model, of uit aanwijzingen in de administratie of van klokkenluiders.

Wij stellen voor om de accountant duidelijker te adviseren om deze specialisten, waaronder forensisch accountants, juristen, fiscalisten, psychologen, IT-deskundigen en anderen aan het team toe te voegen als daar aanleiding voor is. Bij grote en complexe controles zou het zelfs – zoals onder andere verwoord in de “NBA Beleidsvisie fraude-expertise” (8 juni 2023) - wellicht verplicht moeten worden om de controle multidisciplinair aan te pakken.

Verder wordt in de bijlage verwezen naar de HRA 2023. Overwogen dient te worden om dit te wijzigen in (de inmiddels beschikbare) HRA 2024.

Tenslotte stellen wij voor om de eerste alinea van paragraaf 1.2 als volgt aan te passen. In de huidige tweede zin wordt namelijk uitsluitend aandacht geschonken aan fraudes die hebben plaatsgevonden en mensen die gedupeerd zijn. Aan het preventieve aspect van de accountantscontrole wordt voorbijgegaan.

“In het maatschappelijk verkeer bestaan hoge verwachtingen van de accountant op het gebied van fraude. Naast een repressieve rol is het belangrijk dat de accountant ook een preventieve rol speelt door potentiële fraude te identificeren en indien mogelijk te voorkomen, zodat mogelijke gedupeerden beschermd worden.”